

HEEMKUNDEKRING ENGELEN

①

OVER EEN RIJTUIGONGELUK EN EEN KANSELBIJBEL (2)

ROB GRUBEN

 DIT IS HET VERVOLG VAN HET ARTIKEL, WAARVAN HET EERSTE DEEL IN HET VORIGE ANGRISANIEUWS IS GEPUBLICEERD. DIT EINDIGDE HALVERWEGE DE BRIEF, WAARIN HENDRIK ANTON VAN RAPPARD SCHREEF OVER HET RIJTUIGONGELUK, WAARBIJ ZIJN SCHOONMOEDER ANNA CHRISTINA VAN BARNEVELT EN HET DOCHTERTJE VAN ZIJN ZWAGER, MINETTE VAN THIJE HANNES, OM HET LEVEN KWAMEN.

Ik kwam eindelijk aan de nootlottige Sluis en Vond, hoe kan ik den Hemel genoeg danken! mijn Vrouwe en alle mijne kinderen op den dijk en de kleine Minette van mijnen Zwager nogthans Zeide men dat in den nabijgelegen moolen voor dood lag, mijn schoon Moeder Zeide men dat reeds naar huis was, maar dat mijn moeder nog in 't Water lag, De kar zag ik in de sluis leggen, het paard was weg, en ik vernam dat kar en paard met mijn moeder schoon moeder Zwager Zijn meisjes Minette en mijn Zoonen Jan Arnold en Willem van boven in de Sluis, dertig Voeten hoog in 't Water gevallen waren,

BOEIEND
VEELZIJDIG
HISTORISCH GOED

01

04

07

2

1 De Kadastrale kaart van Empel uit 1828, met helemaal rechts, naast het zogenaamde Molengat, de “Groote en kleine Sluis”. Het rijtuig van de familie Van Thije Hannes stortte op 14 september 1806 van deze sluis bijna tien meter naar beneden het water van de Dieze in.

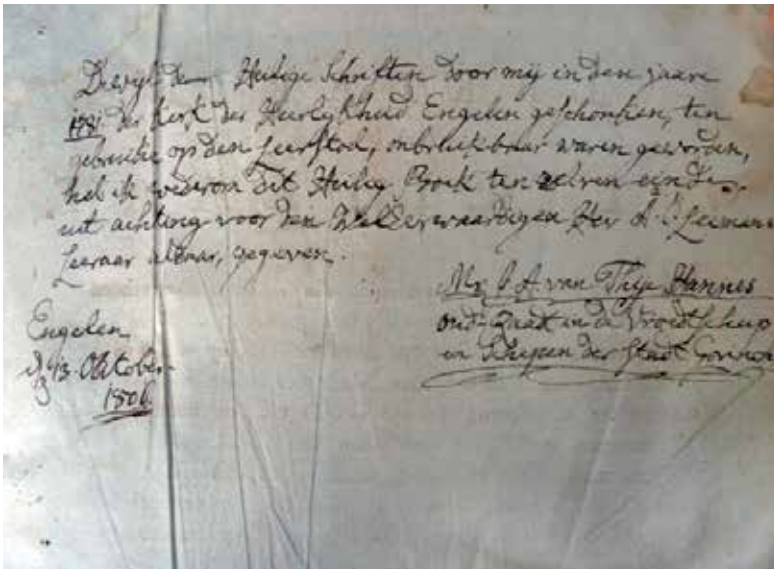
2 De Dieze ter hoogte van de huidige begraafplaats. Links de molen waarin het dode lichaam van de kleine Minette van Thije Hannes voor het open vuur was neergelegd.

Schilderij van Cornelis Lieste uit 1853.

men was bezig met Visschen, ik gaf nadere Orders en men had het geluk mama mede te vinden die ik met de Schuit naar huis deed brengen. Docter en Chirurgijn was er niet te krijgen dan uit den Bosch en men had wel daarom gesonden maar die arriveerden niet dan nae Verloop van grote 1½ uur[.] Ik liep dierhalven naar den molen Waar ik mijn Zuster Zwager en veele andere met de kleine Minette voor 't Vuur bezig zag, Dan ik raedede haar in 't Bed te leggen met een der meiden naeckt uitgekleeed 't geen ik besorgde en voorts zeide ik dat men Tabaksrook in 't fundament moest blaazen, Hier op begaf ik mij naar huis¹ en vond een mensch in de keuken op steenen liggen Waar mede men bezig was dezelve t'ontkleden, maar ik was zoo weg dat ik ze niet kende, dadelijk daar op nogthans zag ik mijn eigen moeder sprakeloos bij 't vuur Zitten, ik kan niet beschrijven wat ik gevoelde en daarop herkende ik het mensch het welk voor 't vuur lag voor mijn schoon moeder, Ik had die beide in de Confusie geconfundeert[.] met overhaasti[n] g liet ik haar alles van 't Lijf snijden, Zoo dat ik deerlijk in de hand daarbij geblesseerd werd, liet haar voorts in een kamer op 't bed brengen, en Vroeg te meermalen rond wie Zig wilde uitkleden en bij haar gaan liggen dog ik ontving geen antwoord, niemand durfde, en daar op ontkledede ik mij Zelve en ging bij haar leggen[.] Vreef haar continueel met doeken[.] liet onder de Voeten borselen, Tabaks clijsteer² zetten zoo goed men konde en Zoo lag ik meer dan twee uren[.] Van het lieven meisje van mijn Zwager hoorde ik niets[.] van mijn

Vrouw die in 't andere huis³ was Zoo veel meer nadeeligs, telkens Vernam ik dat zij Sterk op de Zenuwen was geattacqueerd[.] dat zij van d'eene flaauwte in de andere viel[.] ook dat mijne jongens niet wel waeren, ik werd geroepen en konde mijn schoon moeder niet Verlaeten, kan iets wel meer pijnigend Zijn ? Eijndelijk kwam de Docter[.] Vervolgens ook de Chirurgijn[.] men maakte van veele middelen gebruik maar helaas ! Vrugteloos[.] mijn Schoonmoeder en het oudste meisje van mijnen Zwager Zijn niet meer[.] er is geen leven aan haar meer bespeurt, Onze droefheid te beschrijven zal niet nodig Zijn, een ieder moet dit gevoelen, Het hart breekt wanneer men Louise haar kind Ziet beweenen, Wanneer men mijn Zwager over het Verlies en van een moeder en van een geliefd kind als Versuft Ziet Zitten en mijne braeve Zwakke Vrouw haar leed hoort uitschreeuwen 't geen niet dan door flaauwte[n]s word afgebroken. God heeft ons alevenwel bij uitstekendheid bevoorrecht[.] Wij hadden nog twee kinderen mijn moeder en mijnen Zwager konnen verliesen en alle Zij Zijn in levenden lijve, tegen alle begripen aan, Ook alle deese hebben onder Water geleegen d'een all langer als d'andere[.] mijn moeder heeft in 't water leggende den kleinen Willem uit het Zelve opgebeurd, Zoo dat zij [hij] op 't rad van de kar die op Zijde lag is geraekt[.] Aan Jan Arnold is Zulks in den beginne mislukt[.] maar hij heeft onder Water liggende eindelijk het rad almede met Zijn hand bereikt en Zig daar op geholpen, Ik hoor dat het onbegrijpelijk en aandoenlijk is geweest hoe

- 3 De kanselbijbel van de Protestantse Kerk te Engelen, met voorin op het schutblad de opdracht van Mr. Johan Abraham van Thije Hannes. De schenking was een rechtstreeks gevolg van het feit dat Johan Abraham een maand tevoren zijn vrouw en een kleinkind was verloren bij een noodlottig rijtuigongeluk nabij het Molengat te Engelen.

still die twee kinderen Zig op 't rad hebben gehouden
 Wanneer hun is aangezegd om still te Zitten[,] Schoon
 het rad draaide door dien het paard begon te trekken[.]
 Mama Rappard heeft lange gelegen dat men haar niet
 uit 't Water konde krijgen en slegts het hoofd boven
 water houden 't geen in den beginne Zeker niet eens is
 geschied daar er nog all eenigen tijd is Verloopen eer
 er menschen en Schuiten te hulp zijn gekoomen[,] en
 daarom is mijn Zwager ook nog all lang onder Water
 geweest, Enfin de gereddede Zijn de bittere Droefheid
 en 't nadeel het welk daar door ontstaet uitgesondert
 redelijk wel[,] en bij ons groot leed hebben wij ook
 daarom ruime dankstoffe, De Hemel geven nu dat alles
 Zig verder wel moge schicken[,] bijzonder met mijne
 Zuster die in haere Zwangerschap all verre is gevordert
 en met mijnen Schoon Vader die aan Zijn Vrouw waerlijk
 veel verliest. God ondersteune ons daar toe en bewaar-
 de Uwgeb: voor zulke droevige ongelukken. Ik heb d'Eer
 mij met de meeste Achtung te tekenen: Zeer Waarde
 Oom, U[w] E[dele]. o[nderdanige]. d[ienst].w[illige].
 o[?].o[?]. dienaar, was getekent, H: A: Rappard./."

We weten ook waar het ongeluk precies plaatsvond. De route van de woning in de Bossche Nieuwstraat liep via Orthen langs de tegenwoordige Franse Wielen richting Meerwijk. En vlak voor waar men het Molengat in de Dieze overstak bevond zich een hoge sluis. ❶ Zelfs veel oud-Engelenaren weten niet dat recht tegenover de huidige begraafplaats ooit een molen heeft gestaan. Die is nog afgebeeld op een prachtig schilderij dat we op de kaft van ons boek Engelen, grensdorp aan de Dieze af drukten. ❷ In de directe nabijheid van die molen bevond zich dus de sluis waarvan het rijtuig naar beneden stortte.

Johan Abraham van Thije Hannes (1743-1820) was door het rijtuigongeluk abrupt weduwnaar geworden. Dit was de directe aanleiding voor hem om een maand later, op 13 oktober 1806, een bijbel aan de Protestantse kerk van Engelen te schenken (de familie Van Thije Hannes was van Protestantse komaf). Op het schutblad van die bijbel heeft hij er eigenhandig een boodschap in geschreven: ‘

Dewijl den Heiligen Schriften door mij in den jaare 1781 der kerk der Heerlijkheid Engelen geschonken, ten gebruike op de leerstoel, onbruikbaar waren geworden, heb ik wederom dit Heilig Boek ten zelve einde uit achtung voor den Wel Eerwaardigen Heer A.C. Leemans Leeraar aldaar, gegeven. Mr. J.A. van Thije Hannes, oud Raad in de Vroedschap en Schepen der stad Gorinchem. Engelen den 13. Oktober 1806' (afb. 3). ❸

Het leven nam ook na zulke ingrijpende lotsbestemmingen als het rijtuig-ongeluk zijn verdere beloop en zoon Willem Hendrik werkte gestaag verder aan de uitbouw van zijn imposante carrière. Wilt u daarover verder lezen dan wordt verwezen naar het in het begin van dit artikel genoemde boek over kasteeltje Meerwijk. U kunt daarin onder meer lezen dat dramatiek zo'n beetje verbonden was aan de op Meerwijk wonende familie Van Thije Hannes, omdat in 1856 Hendrik Anton van Thije Hannes (zoon van genoemde Willem Hendrik), diens vrouw en diens enige dochter in een periode van nog geen drie maanden na elkaar overleden! Zij hadden niet eens meer de tijd om een kanselbijbel aan de kerk te schenken....

DE KERK ALS FINANCIIEEL BEMIDDELAAR

ROB VAN LINDEN

DE ROL VAN DE KERK EN DE PASTOORS WAS IN HET VERLEDEN PROMINENTER DAN TEGENWOORDIG. ZIJ TRAD OP IN VELE GEDAANTES, VAN ONDERWIJS TOT EEN ZEKERE VORM VAN RECHTSPRAAK, MAAR OOK ALS BELEGGER IN OBLIGATIES EN BEMIDDELAAR BIJ OPENSTAANDE SCHULDEN VAN OVERLEDEN PERSONEN. DE KERK BEHEERDE IN EEN AANTAL GEVALLEN OOK DE LEVENSVZERKINGEN DIE OP NAAM VAN DE OVERLEDEN PERSOON STONDEN. AAN DE WEDUWE OF WEDUWNAAR WERD DAN IEDERE MAAND DE LIJFRENTTE UITGEKEERD.

1 10-jaars obligatie uit 1894 van de Bond of the Wladicaucase Railroad Company ter waarde van 239 Gulden. Merk op dat aan de bovenrand de tekst is 'doorgesneden'. De andere helft van de obligatie bevond zich nog bij de uitgevende instantie en de unieke doorsnijding, soms ook gegolfd of kartelvormig, gold als bewijs van echtheid.

(bron: Kerkarchief R.K. Lambertusparochie Engelen)

2 Losgeknipte coupons van diverse jaren behorende bij verschillende obligaties en waardes van de Hongaarse hypotheekbank. (bron: Kerkarchief R.K. Lambertusparochie Engelen)

Zo zijn in het kerkarchief van de R.K. Lambertusparochie te Engelen diverse oude obligaties van rond 1900 te vinden. In die tijd waren de spoorwegen in opkomst en werden in Rusland, Oost-Europa en Amerika lange spoortrajecten aangelegd, waar veel investeringen mee gemoeid waren. Ook in Nederland was het lucratief om daarin te investeren. De looptijd van deze obligaties was doorgaans 10 jaar en men kon er meestal 4% rente op krijgen. 1 Die rente werd geïnd door een coupon uit een vel te knippen en op te sturen. Voor elk jaar was er een dergelijke coupon beschikbaar. 2 Aan het einde van de looptijd werd de nominale waarde van de obligatie (dat is het bedrag dat op de obligatie wordt vermeld) uitbetaald.

De kerk kreeg dit soort obligaties regelmatig als gift, een zogenaamde 'fundatie', van de parochianen, die er de kosten van begrafenissen en misintenties voor overleden personen mee betaalden. Er werden dan vaak voor 30 jaar lang, soms wel 50 jaar, misintenties gevraagd aan de pastoor, die dan van de rente van de geschonken obligaties werden betaald. Soms werden er ook giften gedaan voor bijvoorbeeld een nieuw altaar of een nieuw orgel. Aan het einde van de looptijd mocht de kerk meestal de obligatie houden en soms werd deze dan door de pastoor zelf verlengd voor nog eens 10 jaar. De pastoor mocht overigens niet zomaar elke fundatie accepteren. De schenking moest eerst aan het bisdom worden voorgelegd; dit onderzocht of de schenking

rechtsgeldig was en of de obligatie veilig was. Als alles in orde was kreeg de pastoor toestemming.

Een andere delicate taak, soms voor de pastoor, maar soms ook voor een wethouder, lag in het innen van de openstaande schulden van recent overleden personen. Er werd daartoe een annonce in de krant geplaatst waarin potentiële schuldeisers werden opgeroepen zich te melden bij de pastoor en de bewijzen van de geclaimde tegoeden te overhandigen. ③

Als er een ziekbed was voorafgegaan aan het overlijden, zaten daar veelal ook nog de openstaande rekeningen van de geneesheren bij. Ook de kosten van de doodskest en de begrafenis moesten vaak nog worden voldaan. Niet zelden kwamen er ook nogal wat rekeningen van de cafés in en rond Engelen binnen waar de overledene

(in dat geval normaal gesproken van het mannelijk geslacht) regelmatig te gast was geweest, ongetwijfeld tot wanhoop van de thuis wachtende echtgenote. Ook kwamen rekeningen boven water die al jaren onbetaald bij de schuldeiser lagen. ④ De pastoor of wethouder ging, na controle, op zoek naar financiële bronnen om de schulden te kunnen voldoen. Doorgaans waren dat de echtgeno(o)te of directe familieleden. Er was echter lang niet altijd voldoende geld voorhanden om alle schulden volledig te kunnen aflossen. Aan het einde van de inzamelactie werd alles opgeteld en kreeg iedere schuldeiser zijn evenredig deel. Soms mocht men dan al blij zijn als men een deel van de rekening überhaupt nog vergoed kreeg!

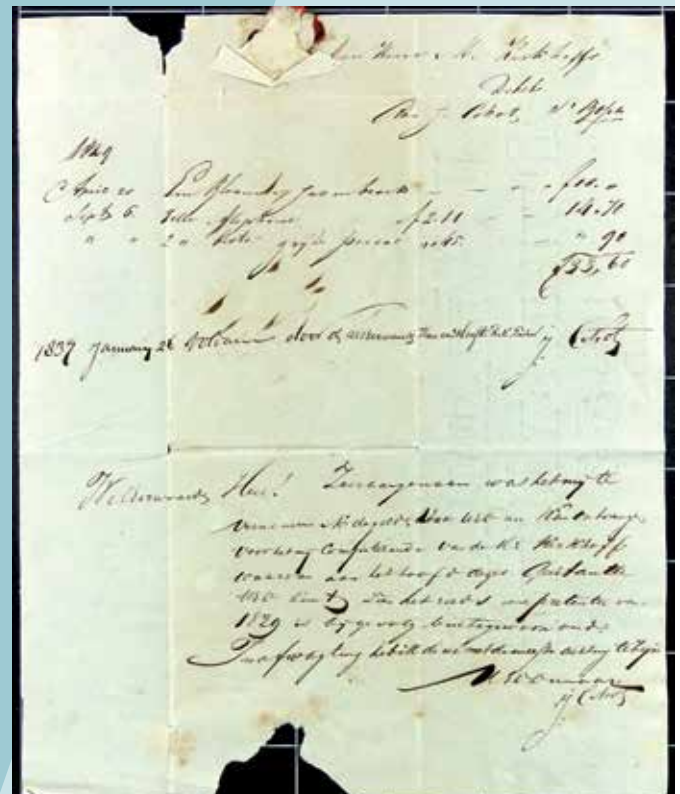
Die iets te vorderen hebben van Wijlen
NICOLAAS VAN DER DOELEN,
te *Engelen*, geven hunne pretentie op voor
10. Januarij aan **H. KEMPENAARS**,
Wethouder te *Engelen*.

- ③ Oproep tot het aanleveren van openstaande schulden, de zogenaamde 'pretenties', van de overleden Engelenaar Nicolaas van der Doelen bij wethouder Kempenaars.

(bron: Kerkarchief R.K. Lambertusparochie Engelen)

- ④ Nota van kleermaker J. Cikot uit 's-Hertogenbosch voor de inmiddels overleden M. Kerkhoffs uit Engelen. De nota is gestuurd aan pastoor van Hooft en door die laatste voldaan in 1837. De nota zelf stamt uit 1829!

(bron: Kerkarchief R.K. Lambertusparochie Engelen)

DE ANGRISA-DUITEN-PUZZEL

WILTON DESMENSE

Ergens in Engelen woont een man die zich niet alleen Jan de Schatzoeker noemt, maar het belijdt ook te zijn! Ik geloof hem op zijn woord, waar hij zelden om verlegen zit. Dat zal blijken uit het stukje verderop in deze Nieuwsbrief, waarin hij iets over zichzelf vertelt. Maar eerst voor u of jullie een puzzeltje voor onder de kerstboom.

De hierbij afgebeelde koperen munt is een van de "duiten", die door Jan zijn opgegraven. Deze muntsoort is als wettig betaalmiddel al lang verdwenen. Toch hoor je nog wel eens zeggen: "Dat heeft me heel wat duiten gekost!" en "Die wou ook een duit in het zakje doen!" Hier komen een paar vragen over deze munt. Sommige ervan kunnen beantwoord worden door goed te kijken, voor de antwoorden op andere is het Internet de aangewezen vindplaats!

- 1 In welk jaar is de munt geslagen? (afb. A)
- 2 In welke provincie
- 3 In welke stad in die provincie werden munten geslagen?
- 4 Wat was een duit in die tijd waard?
- 5 Wat stelt de afbeelding op de andere zijde voor? (afb. B)
- 6 Wat staat er op die zijde geschreven?
- 7 Welke taal is dat?
- 8 Wat betekent dat zinnetje?
- 9 Noem de naam van een andere oude Nederlandse munt, die nog niet in dit stukje is voorgekomen.

Kijk op de site van Angrisa voor de antwoorden; als ze er nog niet op staan, kijk dan morgen nog een keer, of overmorgen, enz.!

A

B

LIEN VAN LAUKES

BERTIE GEERTS

**IN EEN KLEINE WONING AAN DE KERK-
STEEG TE ENGELEN OVERLEED OP 24 NO-
VEMBER 1919 IN HET BIJZIJN VAN ENKELE VAN HAAR
KINDEREN MECHELINA VAN HEESWIJK-VAN EXCEL.
ZE WAS 83 JAAR OUD.**

**HAAR ZOON ADRIANUS VAN HEESWIJK (1872-1954),
SPOORWEGBEAMBTE TE HEERLEN, WAS EEN VAN DE
KINDEREN DIE TOT HET LAATST BIJ HAAR WAREN EN
DE VOLGENDE DAG ONDERTEKENDE HIJ DE OVER-
LIJDENSAKTE OP HET GEMEENTEHUIS TE ENGELEN.
MET HAAR OVERLIJDEN VERDWEEN TEVENS DE LAAT-
STE IN ENGELEN WOONACHTIGE PERSOON DIE BEIDE
FAMILIENAMEN VERTEGENWOORDIGDE. WIE WAS ZIJ
EIGENLIJK EN WAT IS ER OVER HAAR BEKEND?**

Mechelina van Excel ❶ werd op 28 januari 1836 te Engelen geboren als onwettig kind van Francisca van Excel (1812-1847). In 1838 beviel haar moeder nog eens van een kind, Hendrina van Excel (1838-1850), waarvan de vader niet bekend was, of niet bekend gemaakt wilde worden? Hoe het ook zij, het gezin, als we deze situatie zo mogen noemen, bestond destijds uit haar grootvader Nicolaas van Excel (1777-1847), haar tantes Johanna van Excel (1816-1863) en Adriana van Excel (1828-1884) en haar oom Adrianus van Excel (1819-1863). Bovendien zou Johanna van Excel in de loop der jaren het huishouden uitbreiden met nog eens twee onwettige kinderen: Sophie van Excel (1843-1844) en Clasina van Excel (1850-1878).

Mechelina groeide dus op in een vreemd en ongewoon huishouden. Toen ze elf jaar oud was overleed haar moeder en werd de zorg overgenomen door haar tante Johanna van Excel. We zien Mechelina terug als ze op 21-jarige leeftijd als dienstmeid te boek staat bij de familie Van den Berg. Deze familie woonde eerst in een boerderij op de Bulk ❷ en betrok later een deel van het huidige pand Dorpstraat 12. Later leerde Mechelina Laurens van Heeswijk (1827-1907) kennen, die als knecht in dienst was bij de familie Murray aan de Diezekant. Op 26 mei 1863 traden zij met elkaar in het huwelijk. Direct na het huwelijk huurden zij een kamer-tje in een oude boerderij, destijds gesitueerd op het huidige perceel Graaf van Solmsweg 67b-69. Daar werden zeven kinderen geboren. Toen Wouterus Wilhelmus Hoesen (1830-1908) in 1874 zijn uit twee wooneenheden bestaand huurpand in de Kerksteeg (tegenwoordig de Terp) compleet liet vernieuwen tot

drie wooneenheden besloot het gezin Van Heeswijk, waar dan nog drie kinderen deel van uit maken, zijn intrek te nemen in het middelste huisje, genummerd 22a. Daar werd nog een laatste kind geboren. Het beroep dat Laurens van Heeswijk uitoefende, dat van arbeider, leverde geen vast inkomen op en was verre van een vetpot. Vaak moest men een beroep doen op de bedeling. Behalve de armoede kenden de kinderen een onbezorgde jeugd maar allen trokken ze na hun huwelijk weg uit Engelen. De laatste, zoon Adrianus van Heeswijk, trouwde in 1903 en zou zich uiteindelijk in Heerlen vestigen.

❶ Mechelina van Heeswijk-van Excel (1836-1919)

2 De huisjes op de Bulk

foto: Bert en Corrie de Bie

3 De Terp 4, 6 en 8, gebouwd door Jacobus Verheijke in opdracht van Thomas Richt

foto: Bertie Geerts, december 2018

> Laurens en Mechelina bleven achter in het kleine huisje aan de Kerksteeg en zullen zich verheugd hebben gevoeld als hun kinderen en kleinkinderen op bezoek kwamen. Van Mechelina is verder weinig bekend. Ze wordt nog genoemd in de trouwakte van haar dochter Petronella (1865-1945) toen deze in 1893 met de uit Hedel afkomstige koopman Godefridus de Hart (1854-1920) in het huwelijk trad. De ambtenaar van de burgerlijke stand merkte in de akte op 'dat Mechelina verklaart niet te kunnen schrijven omdat ze dat nooit geleerd heeft'.

Toen Laurens van Heeswijk op 10 oktober 1907 op 80-jarige leeftijd overleed, bleef Mechelina alleen achter; en hoewel enkele kinderen hun moeder probeerden over te halen Engelen te verlaten om bij hen in te trekken, ging ze daar niet op in. Ze bleef trouw aan het kleine huisje aan de Kerksteeg en aan het rustige dorpje Engelen, waar iedereen elkaar kende. Mechelina woonde vijfenvestig jaar in hetzelfde huisje en overleefde haar man meer dan twaalf jaar.

Na haar overlijden in 1919 werd het huisje verhuurd aan schilder Willem van Hasselt (1870-1953), die bovendien in het huisje ernaast een verfwinkeltje inrichtte. Het uit drie wooneenheden bestaand huurpand verkeerde in een slechte staat, toen de erfgenamen van de familie Hoesen het in 1931 openbaar verkochten. De huisjes

waren toen genummerd 25, 26 en 27 met een wekelijkse huurprijs van f 2,50,-. In de verkoop was begrepen een flink stuk grond, dat naast en achter de huisjes gelegen was. De verkoop geschiedde vanuit het café van Antoon Brouwers aan de Diezekant, waar Bakker Thomas Richt het hoogste bod wist uit te brengen, dat lag op f 2700,-. Kort daarna liet hij het pand slopen, trok het opnieuw op en verdeelde het wederom in drie wooneenheden. Voor de bouw was de eerder op de sluis woonachtige timmerman Jacobus Verheijke (1901-1944) verantwoordelijk. Na de oplevering werden de huisjes door Thomas Richt opnieuw te huur aangeboden. Thans zijn dit de huisjes De Terp 4, 6 en 8. 3

Tijdens een zoektocht naar de nakomelingen van de familie Van Heeswijk kwam ik terecht bij Paula van Heeswijk (1909-2002) in het Limburgse Heerlen. Zij was ongehuwd en had daarmee geen nakomelingen. Zij schonk mij de in dit artikel opgenomen foto van Mechelina, waardoor haar geschiedschrijving een gezicht heeft gekregen.

Een paar maanden later, het is dan januari 2001, had ik een interview met Mos Hagelaars (1905-2001) en zijn vrouw Bertha Hagelaars-van Hal (1912-2012) 4. Zij woonden destijds in Orthen, maar zijn beiden geboren en getogen Engelenaren en daar ook lange tijd woonachtig geweest. Tijdens de voorbereiding op de ontmoet-

4 Mos Hagelaars (1905-2001) en zijn vrouw Bertha Hagelaars-van Hal (1912-2012)

foto: Bertie Geerts, januari 2001

ting met hen lag de foto van Mechelina van Heeswijk-van Excel op mijn bureau en ik besloot haar mee te nemen. Ik wist natuurlijk wie de persoon op de foto was maar was heel benieuwd of zij haar zouden herkennen. En zo ging ik op weg naar Orthen. Het werd een gezellig samenzijn, waarbij eigenlijk alleen het oude Engelen ter sprake werd gebracht. Het klinkt wellicht vreemd, maar ik praatte met hen mee als was ik van dezelfde generatie. Tijdens het gesprek kreeg ik dan ook de opmerking: "Moar hoe witte gij dè dan, doar bende veul te jong veur?" Ik legde hen uit dat de archieven geen geheimen hebben en dat daar veel te vinden is. Hoe de families in Engelen door huwelijken onderling met elkaar verbonden zijn, waar de mensen woonden tot en met wanneer de huizen gebouwd zijn. Maar toch, hoe duidelijk ik dit ook probeerde uit te leggen, beider gezichten lieten zien dat ze het niet konden geloven.

Aan het eind van het interview gekomen merkte ik op een verrassing te hebben en haalde de foto van Mechelina tevoorschijn. Ik legde haar op tafel en vroeg of zij wisten wie de persoon op de foto was. Mos pakte de foto in zijn hand en keek er aandachtig naar. Vervolgens fronste hij zijn wenkbrauwen, mompelde iets onverstaanbaars, drukte uiteindelijk met de wijsvinger van zijn andere hand op de foto en zei: "Is dè Lien van Laukes?". Vrijwel meteen antwoordde ik met ja, want de link tussen de naam Mechelina en Laurens kon ik direct leggen. Zo werd zij dus door de mensen in het dorp genoemd: 'Lien van Laukes'.

Mos vertelde mij vervolgens dat hij in het huisje naast Mechelina geboren was en dat hij daardoor haar van nabij heeft gekend. Toch vind ik het bijzonder dat hij haar na bijna 82 jaar zo van een foto herkende.

DE SCHATTEN VAN DE SINT CORNELIUSWEG

JAN DE SCHATZOEKER

EVEN VOORSTELLEN; AANGENAAM, JAN DE SCHATZOEKER IS DE NAAM. WAAROM “SCHATZOEKER”? NOU, DAT ZIT ZO: SCHATZOEKER KUN JE NIET WORDEN, JE WORDT ALS SCHATZOEKER GEBOREN EN KOMT ER NOOIT MEER VANAF. ZO GAUW DEZE DORPSJONGEN KON LOPEN, WAS HET DUS STRUINEN, JUTTEN, SPEUREN EN SPITTEN. GARAGE EN SLAAPKAMER DIENDEN ALS OPSLAGRUIMTE VAN AL HET GEVONDEN STRUINMATERIAAL.

1 De Woerd, waar in 1841 al een schatzoeker (C.R. Hermans) rondliep
Schilderij uit particulier bezit

Geboren schatzoekers vinden naar school gaan maar niks, een van 9 tot 5 baantje nog veel minder: daaraan verlenen ze over het algemeen geen prioriteit. Natuurlijk heb ik deze rampjaren door moeten worstelen. Een tijd tussen hekken en beton, waar de tijd oneindig leek te duren, maar na regen komt altijd weer zonneshijn! Het grote groen wenkte te uitdagend, begon aan me te trekken en weerstand bieden had geen zin. De warmte op het lichaam, wind door het haar, een tijdloze era tussen de elementen volgde. De polderblubber liet me niet meer gaan en de regen spoelde langzaam het grijze verleden weg naar het diepe verlangen. Mijn eerste speurtochten waren dichtbij huis in ons eigen Engelen. **1** Engelen had (al) in de middeleeuwen

een gunstige ligging. Het was het voorportaal van 's-Hertogenbosch en wie deze plaats in handen had, kon controle uitoefenen op de aanvoer naar het Brabantse achterland. Voor onze Engelse voorouders moet dit vaak een ware kwelling zijn geweest, voor een tegenwoordige schatzoeker een zegen! Munten, kanonskogels, knopen, gespen, soldatenattributen uit de Franse en Spaanse tijd enz. enz., een eldorado voor een verzamelaar.

Het duurde niet lang of ook de omliggende dorpen kregen struinbezoek van mij. Eerst Vlijmen, de Vlijmense dijk was niet zuinig voor me, mijn collectie groeide. Toen, begin jaren 80, kwam Bokhoven. Er werd riolering aangelegd, dat was een buitenkansje voor deze jongen.

De oude middeleeuwse grond uit de rioolsleuven werd afgevoerd en buiten het dorp uitgereden over de akkers. Prima om af te zoeken, de vondsten werden netjes schoongemaakt en gedocumenteerd.

DE SINT CORNELIUSWEG

Tijdens deze rioolwerken viel mijn oog op een aan de rand van het dorp liggende hoogte. Daarop, aan het eind van de Sint Corneliusweg, stond omgeven door akkers een flinke boerderij met een kapelletje met beeld al wakend aan de straatkant. Mijn geofend schatzoekersoog vermoedde meteen lonkende schatten die al honderden jaren geduldig op mij aan het wachten waren. Ik maakte snel de rioolwerken af en toog ijlings naar deze veelbelovende akkers met hun golvende kleivores. En ja hoor: meteen beet! De munten, ringen, gespen, knopen en weet ik al niet meer gaven zich, na eeuwen in de Bokhovense klei geslapen te hebben, gewillig aan me over. Opvallend waren de vele vingerhoeden en kledingaccessoires, zoals knopen en gespen, daterend uit de 16e eeuw. Wellicht heeft er op deze plaats in die periode (militairen)kledingherstel plaatsgevonden.

De vondsten waren goed van kwaliteit en hadden een mooi bronzen patina kleurtje. De vette Maasklei had zijn werk gedaan en mijn schatten goed geconserveerd. Aan de hand van het aardewerk en steengoed kon ik de eerste periode bepalen van deze grote middeleeuwse nederzetting. Het zogenaamde proto-steengoed van ca. 1200 na Chr. was het vroegste aardewerk dat ik hier aantrof. Zonder een tijdperk over te slaan liep de datering van de bewoningssporen door tot op de dag van vandaag. Deze op zichzelf liggende nederzetting behoorde bij het middeleeuwse Bokhoven, maar bevond zich op een paar honderd meter afstand van het dorp met (opvallend!) precies dezelfde datering als het oude centrum en het plaatselijk kasteel.

In het prille begin is het geen rijke nederzetting geweest: metalen vondsten uit de vroege periode kwamen nauwelijks naar boven, bijna alle metalen vondsten zijn van na 1400. Ofschoon Bokhoven in oorlogen en conflicten zoveel mogelijk neutraal bleef, dateerden veel vondsten van strategische aard uit de Spaanse tijd van ± 1600. Geweer- of pantseronderdelen zijn er hier naar mijn weten niet aangetroffen, wel zijn er vele vroege loden musketkogels gevonden. Ook het gevonden gebroken glas en vaatwerk doen denken aan de aanwezigheid van een soldatenkamp uit het begin van de 17e eeuw. Opvallend is de vondst van twee kleine muntschatten uit twee verschillende periodes. Een vondst van enkele zilveren munten dateert uit de vroege 17e eeuw, terwijl

honderd meter verder een andere schat verborgen lag van vijf bronzen duiten uit 1788. Daar alle munten los gevonden zijn, hebben beide muntschatten wellicht in een beurs van (vergaan) organisch materiaal gezeten. Van de duitenvondst is duidelijk te zien dat enkele duiten lang tegen elkaar hebben gelegen, twee zitten er nog aan elkaar gekoekt. Een leuke en met zekerheid te benoemen vondst is een fragment van een tinnen Sint-Cornelius pelgrimsinsigne uit 1475. ② Zowel de zilveren schatvondst als het pelgrimsinsigne zijn niet door mij gevonden, maar door een collegazoeeker uit het dorp. Ik hoop dat deze vondsten nog beschikbaar zijn voor een eventuele toekomstige studie.

Tot slot wil ik u een leuke, doch niet belangrijke vondst niet onthouden: precies op de wegsplitsing bij het kapelletje vond ik aan de rand van de sloot twee zilveren draag-/verlovingsringen, die heel passend maar tien centimeter van elkaar lagen.

Inmiddels hebben de akkers op deze Bokhovense hoogte zoekers van elders getrokken, die allemaal graag een aanwinst voor hun collectie wilden vinden.

Ik weet niet of er door hen nog iets van waarde is gevonden, maar dit kan nooit veel zijn. Na jaren zoeken zijn deze akkers bijna leeg gezocht.

Dat was het voor deze keer. Hopend op meer schatten-nieuws in de volgende uitgave.

② Tekening van een pelgrimsinsigne uit Den Bosch

Bron: website Erfgoed 's-Hertogenbosch

MOLEN(S) EN ENGELEN

WILTON DESMENSE

Beste mensachtigen,

Zo begon op het Stedelijk Gymnasium mijn leraar geschiedenis, de heer Frans van de Ven zaliger, soms zijn lessen. Er zijn dingen die je nooit vergeet, en ik denk dat ze vaak met school te maken hebben. Wie nog anecdotes kan vertellen over de meneren en juffrouwen van de lagere school, wordt uitgenodigd die met Angrisa te delen. Tussen twee haakjes: ik gebruikte net de aanspreek-“titels”, waaraan we in Den Bosch op school gewend waren. Dat was nooit, in de jaren zestig, “meester” of “juf”. Toen ik zelf een decennium later voor de klas stond, klonk het me dan ook vreemd in de oren, toen Wim Beckers, die uit Orthen kwam, mijn aandacht trok door “meester” te roepen. Mijn zoon heb ik ook een paar jaar in de klas gehad: hij zei wijselijk noch “pap” noch “meneer”, hij viel gewoon met de deur in huis. In plaats van juf

zeiden we altijd voluit juffrouw, en nooit mevrouw, maar dat kwam omdat daar nog secuur onderscheid in werd gemaakt, hoewel we tegen de ongetrouwde aardrijkskundelerares juf zeiden, maar toch over haar spraken als (mevrouw) Bergman: zij had een apart soort autoriteit, ik zou bijna zeggen dat zij een doceermonument was, dat haar bereidheid illustreerde met frappante klemtonen als Niágara, Sáhara en de prijzende woorden “Dat heb je goed opgemarkt”; van de laatste lagen wij figuurlijk dubbel, maar moesten ons uit goed fatsoen toch recht zien te houden. Vanwaar nu deze bespiegelingen? Open Monumentdag 2020 heeft als thema gekregen *Leermonument*. Daar wordt mee bedoeld een plaats waar geleerd en onderwezen wordt. Uitdaging genoeg voor (uit)geleerde en nog lerende Engelenaren om Angrisa te ondersteunen in de voorbereiding op het tweede weekend van september. En voor wie er een extra uitdaging in ziet: maak eens een leermonument van leer! Het bestuur van Angrisa zal het graag opnemen in het programma van die dag, zolang we het maar niet aan moeten trekken!

WAAR IS ANGRISA NU MEE BEZIG?

FRANS LUCAS zet zijn werk voort aan de geschiedenis van de oorlogsslachtoffers in Engelen en Bokhoven. Zijn onderwerp is nu Franciscus Ten Bosch, die aan de Dieskant woonde en op 28 oktober 1944 in de Achterstraat dodelijk werd getroffen tijdens een beschieting door de Duitsers.

FRANS LUCAS EN WILTON DESMENSE werken tevens aan een beschrijving van de bevrijdingsmaanden in de gemeente Engelen, met speciale aandacht voor de maanden november 1944 t/m mei 1945. Zie hierover ook het stukje ‘Na de bevrijding’ op de Angrisawebsite onder Berichten.

HENK DE VISSER is druk bezig met de collectie Kaartjes Marjot (zie bij Aanwinsten).

DIRK BROKS van Impact Presentations, heeft een opzet gemaakt voor een filmpje over het werk van Angrisa.

CELESTINE VUGTS dorspgenote, coördineert vanuit de gemeente de activiteiten voor Open Monumentendag 2020 (thema Leermonument). De voorbereidingen zijn gestart.

AANWINSTEN

HAN MARJOT bracht ons oude Tweeterpen die nog ontbraken aan ons archief en een groot aantal geboortekaartjes e.d. uit de tijd dat hij als huisarts hier actief was. En van verschillende mensen weer waardevolle foto's van het vroegere Engelen.

DEZE BOEKEN ZIJN
VERKRIJGBAAR OP
DE INLOOPCHTEND

Meerwijk, Buitenleven
aan de Dieskant € 29,95

Engelen, Grensdorp
aan de Dieze € 29,95

Engelen en Bokhoven
bevrijd € 5,00

ANGRISA

SECRETARIAAT
LAMBERTUSSTRAAT 17
5221 BB ENGELEN
INFO@ANGRISA.NL
WWW.ANGRISA.NL